

Během německé okupace českých zemí a druhé světové války v letech 1939-45 zde bylo zahájeno budování nové infrastruktury, jež stejně jako v Německu samotném měla sloužit především k naplňování oficiálních nacistických doktrín, pojmenovaných jako „péče o dědičné zdraví“ [Erbgesundheitspflege] a „péče o rasu“ [Rassenpflege]. Na akademické úrovni se v oblasti biomedicínských věd měla opírala především o nové obory tzv. *Rassenhygiene* [rasová hygiena], popř. tzv. *Erbbiologie* [dědičná biologie], a tzv. *Rassenbiologie* [rasová biologie], které se v Německu rozvíjely kontinuálně od přelomu 19. a 20. století.

Ústřední a zároveň exkluzivní místo v ní měly, vedle celé řady dalších státních a stranických institucí, zaujmout především nové univerzitní ústavy, jež byly v letech 1939-45 postupně vytvořeny na třech fakultách DKU se sídlem v Praze. Jednalo se o tzv. *Institut für Erb- und Rassenhygiene* [Ústav pro dědičnou a rasovou hygienu] zřízený roku 1939 na lékařské fakultě DKU, tzv. *Institut für Rassenbiologie* [Ústav pro rasovou biologii] zřízený roku 1941 na přírodovědecké fakultě DKU a konečně tzv. *Institut für Sozialanthropologie und Volksbiologie* [Ústav pro sociální antropologii a biologii lidu] zřízený roku 1942 na filozofické fakultě DKU.

Teprve po zahájení jejich činnosti, obsazení odborným personálem a etablování bylo možné, aby se axiomy rasové hygieny a rasové biologie, respektive sociální antropologie a biologie lidu, o jakkoli vágní konstrukty se jednalo, staly východisky cílených expertních intervencí akademických představitelů těchto nově zřízených a státem protežovaných oborů na úrovni okupační správy, respektive v oblasti oficiální nacistické zdravotní, populační, sociální a rasové politiky.

Obzvláště zřejmé to je právě v případě rasové politiky nacistického režimu, kdy hlavní činností přinejmenším dvou ze sledovaných univerzitních ústavů (IERH a IRB) vlastně po celou dobu jejich existence bylo především fabrikování posudků v případech určování otcovství (paternitní spory) a tzv. rodového původu. Obojí přitom představovalo nanejvýše absurdní, přesto však *ex post* vysvětlitelné skloubení rasového a dědičného fanatismu s metodologicky minuciózně propracovaným analytickým aparátem, který umožňoval rámec dobových znalostí o dědičnosti a vývoji živých organismů vycházejících zejména z embryologie, morfologie, konstituční nauky a klasické (mendelovské) nauky o dědičnosti a který v nacistickém totalitním systému opírajícím se o zvláštní „rasové“ hierarchizované vnímání světa a jeho právním řádu současně představoval důležité východisko pro segregaci vybraných skupin obyvatelstva označovaných za „biologicky“ „méněcenné“ (minderwertig) či „nežádoucí“ (unerwünscht). Tato zvláštní expertní činnost IERH v oblasti posudkové agendy,

spadající svým záběrem jak do rasových hygieniky aktivně spolukonstruované „péče o rasu“, tak do „péče o dědičné zdraví“, tak představovala aktivní podílení se na vytváření kvalitativně nového druhu diskriminace. Na jedné straně možnost absolvování příslušné prohlídky z donucení, umožněná jednoznačným politickým a sociálním nátlakem, a získání navýsost intimních údajů o morfologickém a dědičném statusu dané osoby, na druhé straně možnost jejich efektivního a technologicky pokročilého zpracování a připravenost postoupit je k dalšímu, zpravidla fatálnímu využití v neprospěch daného „probanda“ či skupiny „probandů“ v případě posuzování celých rodin, znamenala v případě těchto ústavů, jejich akademických představitelů i personálu zásadní proměnu pojetí poslání lékaře i vědce, jejíž podstatu lze bezesporu nazvat perverzí.

Jejím předpokladem bylo biologické redefinování kategorie „lidu“ (Volk), jenž měl v souladu s politickou ideologií nacistického režimu představovat především tzv. *Ahnen- und Blutgemeinschaft* [společenství předků a krve] a měl se stát objektem státem centralizované, řízené a kontrolované rasově hygienické a rasové „péče“. To ve vztahu k eugenice předcházejícího období znamenalo především odklon od jejího individualistického a nenásilného pojetí ke koercivní verzi, jež v tom nejextrémnějším případě nevyklučovala ani brutální masovou a státem prováděnou exterminaci určitých skupin obyvatelstva právě ve jménu jeho „vyléčení/uzdravení“ (Heilen/Gesundung).

Prospektivní plánování a bezprostřední provádění násilných zneplodňujících (sterilizačních) opatření problematizuje komplexitu přechodu eugenicky/rasově hygienicky motivované „kolektivní terapie“ k fyzické exterminaci určitých skupin obyvatelstva či dokonce destrukci celých populačních či národních celků. Právě při jejím celkovém technokratickém a dnes již jen těžko představitelném fabričním rozměru nelze podceňovat význam působení nacistické ideologie, jež se z velké míry opírala právě o legitimizující argumenty rasových hygieniků. Byla to totiž právě nacistickou stranou zastávaná a širokým vrstvám vytrvale sugerovaná a na rasově hygienických postulátech vystavěná „biomedicínská vize“, použijeme-li ještě jednou Liftonova obratu, jež měla být konsekventně uskutečněna (uskutečňována) právě prostřednictvím stranické, respektive státní superstruktury a jí řízeným a kontrolovaným expertním „*medical killing*“.¹⁸²⁰ Přitom nemůže být pochyb, že provádění systematické destruktivní a dehumanizační politiky s cílem fyzické likvidace jako rasově hygienicky vymezených „nežádoucích“ skupin obyvatelstva současně znamenala v nacistickém státě i změnu priorit vybraných biomedicínských oborů a počátek perverze v to, co Müller-Hill příznačně nazývá jako „*tödliche Wissenschaft*“.¹⁸²¹ Axiom negativní, ale samozřejmě také pozitivní masové selekce, se tak v letech 1939-45 stal v té nejextrémnější a lidský život nejvíce dehonestující podobě nedílnou

---

¹⁸²⁰ R. J. LIFTON, c. d.: 180-7.

¹⁸²¹ Benno MÜLLER-HILL, *Murderous Science: Elimination by Scientific Selection of Jews, Gypsies and Others, Germany 1933-1945*. (New York - Oxford: Oxford University Press 1988).

součástí každodenní zdravotní a sociální politiky a zároveň i předobrazem genocidní transformace rasové a populační politiky nacistického státu, jež proběhla v dobových velmocích s rozvinutým a vlivným eugenickým hnutím právě a pouze v Německu.

Právě v případě DKU a v profesních sítí na ni napojených a s ní spojených se zdá být tato teze obzvláště podložena, neboť se zde odehrávala proměna paradigmatického rámce, v němž mělo být národnostní a populační strategické plánování cíleně dlouhodobě propojeno právě s rasově hygienickými a biologickými východisky. Vzájemný vztah mezi biomedicínskými obory na jedné a populačním plánováním na druhé straně se zde postupně etabloval na velmi pragmatické úrovni vymezením a prováděním společných výzkumných priorit, přičemž jednotící kritérium „rasy“ a biologicky „pojímaného národního společenství“ (Volksgemeinschaft) nově definované především v dědičném (genetickém) smyslu jako „společenství dědičných vloh“ (Erbanlagengemeinschaft) přispívalo k jejich vzájemné symbióze nejen v oblasti teoretické, ale i „praktické“. Na to ostatně zřetelně ukazuje především podpora a angažmá akademických exponentů těchto oborů při každodenním naplňování tzv. rasových či sterilizačních zákonů nebo celé řady dalších potenciálně segregáčnických a v konečném důsledku diskriminačních opatření jako např. dědičně biologického soupisu protektorátního obyvatelstva. V konečném důsledku se přitom samozřejmě jednalo jak o politickou, tak i technicko operativní využitelnost a instrumentalizovatelnost výsledků a závěrů převážně části studií, které byly za těchto okolností zmíněnými ústavy produkovány či připravovány. Tomu v žádném případě neodporovala ani jak vnitřní diferenciace podle jednotlivých výzkumných metod (např. výzkum dvojčat), tak i začleňování poznatků z dalších tehdy progresivních a primárně biologických směrů jako např. populační genetika či evoluční biologie. Extrémně abstraktní biomorfni modelování však zase vyžadovalo další podporu vzájemné syntézy, která již v podmínkách nacistického režimu přesahovala daleko za hranice čistě biologických či čistě lékařských disciplín (např. sociologie či psychologie). Institucionální rámec *think-tanku*, který se v Praze postupně ustanovil, poskytovala od roku 1942 především tzv. *Reinhard-Heydrich-Stiftung* [Nadace Reinharda Heydricha], respektive celá řada dalších institucí zpravidla úzce propojených s SS („Ahnenerbe“, RuSHA-SS, RA RuSHA-SS atd.). Velmi bezprostřední kontakt s touto politicko-koercivní složkou nacistického režimu tak v extrémní situaci nacisty vedené „rasové války“ (Rassenkrieg) umožňoval exponentům sledovaných „nových oborů“, alespoň v případě českých zemí, podíl na velmi bezprostředním formulování východisek genocidních opatření, a to jak uskutečňovaných („eutanázie“, S.H.O.A.), tak především prospektivně plánovaných a dimenzovaných na dalekou budoucnost.¹⁸²²

---

¹⁸²² Srov. např. H. FRIEDLANDER, c. d.: 210 a 217.

Přítom je třeba výslovně zdůraznit, že to byli právě mnozí z nich, kteří byli v tomto perfidním systému, na jehož spoluvytváření se aktivně podíleli, připraveni z nově vzniklé situace profesně i materiálně profitovat. To se týkalo jak obsazování akademických postů a dalšího kariérního vzestupu, tak i přístupu k pokusnému „materiálu“ při provádění experimentů, u nichž se zejména v případě vybraných lékařských oborů možná použitelnost lidské bytosti, opět poměřovaná především „rasovou“ hierarchií, neustále zvyšovala; k tomu velmi napomáhala i dynamika tehdejší elitní metody dědičné patologie, která experimentování s člověkem a jeho extrémní redukci na pokusný objekt přímo anticipovala. Právě toto bezskrupulózní angažmá a zavržení jakýchkoli morálních a etických zábran ve jménu superobjektivní vědy byla již ve své době - ostatně stejně jako dnes - ona nejméně pochopitelná či jen vůbec stěží představitelná, ale zároveň také zcela rovněž „nová“ dimenze zločinů spáchaných v letech 1939-45 ve jménu biomedicínských oborů německými vědci, z nichž v předválečném období mnozí patřili k uznávané vědecké elitě, a to i v rámci mezinárodní *scientific community*, a jež byla v bezprostředně poválečných reakcích identifikována s celou německou vědou a jako taková odmítnuta: „*Než takovou vědu, jakou nabízelo nacistické Německo, raději žádnou vědu. Pravá věda je základem konstrukční činnosti ve prospěch zlepšení lidstva a jeho blahobytu. Věda německá se opětovně a ochotně dala v sobeckém zájmu svého národa do služeb destrukce, jaké není v historii zaznamenáno. Věda a život - věda a smrt. Německá věda se postavila ráda na druhý z těchto pólů.*“¹⁸²³

---

¹⁸²³ Jan BĚLEHRÁDEK, „Německá věda se prohřešila“. In: *Věda a život* 11, 1945, č. 7: 290.